

JURIDISKA FAKULTETEN  
vid Lunds universitet

Ella Schelin

## Heder – tillåtet eller straffbart?

Gränsen mellan tillåtna och straffbara hedersrelaterade handlingar som föräldrar vidtar mot sina barn

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet  
15 högskolepoäng

Handledare: Marie Göransson

Termin: VT 2022

# Innehåll

<b>SUMMARY</b>	<b>1</b>
<b>SAMMANFATTNING</b>	<b>2</b>
<b>FÖRKORTNINGAR</b>	<b>3</b>
<b>1 INLEDNING</b>	<b>4</b>
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Metod och material	6
1.4 Teoretisk utgångspunkt – hederstrappan	7
1.5 Avgränsningar	9
1.6 Disposition	9
<b>2 RÄTTIGHETER I VÅRDNADSFRÅGOR</b>	<b>10</b>
2.1 Barns rättigheter	10
2.2 Föräldrars rättigheter	12
<b>3 HEDERSRELATERADE HANDLINGAR</b>	<b>14</b>
3.1 Regleringen i föräldrabalken	14
3.1.1 Tillåtet – otillåtet – straffbart	14
3.1.2 Vilka hedersrelaterade handlingar tillåts i enlighet med vårdnadsansvaret?	15
3.2 Regleringen i brottsbalken	17
3.2.1 Legalitetsprincipen	17
3.2.2 Fridskränkingsbrotten	17
<b>4 ANALYS</b>	<b>22</b>
4.1 Hederstrappan	22
4.1.1 Oskuldsnormer	22
4.1.2 Sexuell kontroll	23
4.1.3 Restriktioner i skola och på fritiden	23
4.1.4 Kränkande behandling samt hot och våld	25
4.1.5 Sammanfattning – hederstrappan	25
4.2 Hur barns och föräldrars rättigheter påverkar straffrättsliga bedömningar	26
<b>KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING</b>	<b>28</b>

# Summary

Girls who grow up in families with strong norms of honor often live lives surrounded by control and restrictions. However, honor is difficult to define and not seldom debated. This creates problems in the legislation process and in law enforcement. Problems arise particularly when it comes to criminalizing and prosecuting the least serious honor-related acts.

This essay examines to what extent honor-related acts, which parents perpetrate against their children, are punishable as violation of integrity offenses. For the examination an *honor-staircase* is used. It constitutes a step-by-step delimitation of signs of an honor-related context and is related to the child's home situation, school situation and leisure time. The honor-staircase consists of four steps in which different honor related acts fit. Together, the first two steps constitute central characteristics of living in an honor-related context, the first three steps imply a high probability of honor-related norms and restrictions, and the fourth step comprise additional honor-related acts that are not necessary to be considered living in an honor-related context. The essay also examines how children's and parents' rights in custody related issues affect the criminal law assessment of honor-related acts, which parents perpetrate against their children.

The essay finds that punishable acts rarely, or never, occur when solely central characteristics of living in an honor-related context can be identified. When a high probability of honor-related norms and restrictions can be identified, punishable acts occur to a somewhat greater extent. Acts attributed to the fourth, unnecessary step of the honor-staircase are often punishable. Furthermore, it appears that the children's and parents' rights in custody issues can affect the criminal law assessment. However, the rules of family law are unclear. It is relatively unproblematic in family law, which is a civil law area, but since family law affects criminal law, the principle of legality in criminal law should limit the punishable area to a significant extent.

# Sammanfattning

Flickor som växer upp i familjer med starka hedersnormer lever ofta liv kantade av kontroll och begränsningar. Hedersbegreppet är emellertid svårdefinierat och inte sällan omdiskuterat. Detta skapar problem vid lagstiftning och rättstillämpning. Problem uppstår inte minst beträffande att kriminalisera och lagföra de minst allvarliga hedersrelaterade handlingarna.

I uppsatsen undersöks i vilken utsträckning hedersrelaterade handlingar, som föräldrar vidtar mot sina barn, är straffbara som fridskränkingsbrott. För undersökningen används en *hederstrappa* som utgör en stegvis avgränsning av tecken på ett hedersrelaterat sammanhang och anknyter till barnets hemsituation, skolgång och fritid. Hederstrappan består av fyra steg där olika hedersrelaterade handlingar passar in. De två första stegen utgör tillsammans centrala kännetecken på att leva i ett hedersrelaterat sammanhang, de tre första stegen innebär stor sannolikhet för hedersrelaterade normer och begränsningar och det fjärde steget utgör ytterligare hedersrelaterade handlingar som inte är nödvändiga för att anses leva i ett hedersrelaterat sammanhang. Vidare undersöks hur barns och föräldrars rättigheter i vårdnadsfrågor påverkar den straffrättsliga bedömningen av hedersrelaterade handlingar som föräldrar vidtar mot sina barn.

Av undersökningen framkommer att straffbara handlingar sällan eller aldrig förekommer när det endast föreligger centrala kännetecken på att leva i ett hedersrelaterat sammanhang. Vid stor sannolikhet för hedersrelaterade normer och begränsningar förekommer straffbara handlingar i något större omfattning. Handlingar som omfattas av det fjärde icke nödvändiga steget av hederstrappan är ofta straffbara. Vidare framkommer att barns och föräldrars rättigheter i vårdnadsfrågor kan påverka den straffrättsliga bedömningen. De familjerättsliga reglerna är emellertid oklara. Det är relativt oproblematiskt i familjerätten som är ett civilrättsligt område, men då familjerätten påverkar straffrätten torde den straffrättsliga legalitetsprincipen begränsa det straffbara området i betydlig omfattning.

# Förkortningar

Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
Europakonventionen	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
JO	Justitieombudsmannen
M.fl.	Med flera
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop	Proposition
Rskr	Riksdagsskrivelse
Skr	Skrivelse
SOU	Statens offentliga utredningar

# 1 Inledning

## 1.1 Bakgrund

Heder kan definieras på många skilda sätt.<sup>1</sup> Gemensamt för de flesta definitioner är att det rör sig om en *kollektivt präglad* heder där familjens anseende är beroende av enskilda familjemedlemmars handlande – ofta flickors handlande i förhållande till deras kyskhet och oskuld.<sup>2</sup> Den tidiga barndomen kan vara tämligen oproblematiske, men när flickan når puberteten börjar hennes sexualitet begränsas, ofta av föräldrarna.<sup>3</sup> Hedersfrågan har emellertid länge varit infekterad. Det har hävdats att begreppet är ett rasistiskt och eurocentriskt sådant, samt syftar till att marginalisera män och familjer med utländsk härkomst.<sup>4</sup> Sådana påståenden har i sin tur kritiserats.<sup>5</sup> De flesta definitioner av heder är dessutom vaga vilket tillsammans med den infekterade debatten skapar problem i rättstillämpningen, inte minst när det kommer till att över huvud taget fånga upp hedersrelaterade beteenden.<sup>6</sup> I uppsatsen används en *hederstrappa*<sup>7</sup> för att kategorisera hedersrelaterade handlingar.

---

<sup>1</sup> SOU 2018:69 s. 68.

<sup>2</sup> I förarbetena till såväl straffskärpningsgrunden *hedersmotiv* som brottet *hedersförtryck* definieras, genom en sammanvägning av huvuddragen i andra definitioner, *heder* som en “kollektivt präglad heder som kännetecknas av starka patriarkala eller heteronormativa föreställningar och att familjens eller släktens anseende, ställning eller liknande är beroende av de individuella medlemmarnas handlande, t.ex. kvinnliga medlemmars kyskhet och oskuld [...]” (prop 2019/20:131 s. 37 och prop. 2021/22:138 s. 22).

<sup>3</sup> Kriminalvården s. 20.

<sup>4</sup> Kamali s. 21-33.; Förutom förnekande av hedersnormer som fenomen har det förekommit att normerna används för att legitimera eller förmildra vissa ageranden. Till exempel framhöll en känd norsk advokat år 2007, i boken *Om lov, liv og død*, att hedersmotiv vid mord borde utgöra en förmildrande omständighet.

<sup>5</sup> Grutzky och Åberg s. 175.

<sup>6</sup> Se till exempel mål B 10907-21 där hovrätten fann att det *inte* förelåg något hedersmotiv enligt 29 kap. 2 § 10 p brottsbalken med hänvisning till att det “[...] tveklöst [finns] sådant som skulle kunna vara uttryck för en hederskontext [...]”, men att omständigheterna “[...] likväl kan förekomma [...] utan hedersmotiv [...]”; Meningsskiljaktigheterna beträffande hedersbegreppet kan bli problematiska om rättstillämparen använder egna, ofta “svenska” värderingar i rättstillämpningen (Schlytter s. 248).

<sup>7</sup> Se avsnitt 1.4.

Hedersrelaterade beteenden sträcker sig från mer vardaglig kontroll i form av begränsningar av klädval, umgänge och rörelsefrihet till kontroll av livsval som utbildning, jobb och äktenskap.<sup>8</sup> Isolerat framstår de mindre allvarliga formerna av kontroll inte som särskilt alarmerande, men i förlängningen kan de innebära betydande kränkningar av flickors rättigheter.<sup>9</sup> Det nya brottet *hedersförtryck* träder i kraft den 1 juni 2022.<sup>10</sup> Syftet med brottskonstruktionen är att gärningar som isolerat räknas som relativt lindriga, tillsammans ska få ett högre straffvärde.<sup>11</sup> Konstruktionen liknar den för *grov kvinnofridskränkning* och *grov fridskränkning*. Det krävs alltså att rekvisiten i fler enskilda straffbud uppfylls för att döma för hedersförtryck.<sup>12</sup> Frågan är dock om, och i sådana fall när, mindre allvarliga hedersrelaterade handlingar övergår från att vara ordinära beteenden, som faller inom föräldrarnas vårdnadsansvar, till att bli straffbara gärningar.

## 1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka gränsen mellan tillåtna och – som fridskränkingsbrott – straffbara hedersrelaterade handlingar som föräldrar vidtar mot sina barn. Vidare ämnar uppsatsen att undersöka om, och i sådana fall hur, barns och föräldrars rättigheter i vårdnadsfrågor, samt samspelet dem emellan, kan påverka den straffrättsliga bedömningen.

För att tillgodose uppsatsens syfte besvaras följande frågeställningar:

- I vilken utsträckning är hedersrelaterade handlingar som föräldrar vidtar mot sina barn straffbara som fridskränkingsbrott?
- Hur påverkar barns och föräldrars rättigheter i vårdnadsfrågor den straffrättsliga bedömningen av hedersrelaterade handlingar som föräldrar vidtar mot sina barn?

---

<sup>8</sup> Skr. 2007/08:39 s. 12-13.

<sup>9</sup> Kaldal och Kankaanpää Thell s. 126.

<sup>10</sup> Rskr. 2021/22:251.

<sup>11</sup> Prop. 2021/22:138 s. 14.; Prop. 1997/98:55 s. 79.

<sup>12</sup> SOU 2020:57 s. 17.

## 1.3 Metod och material

Den rättsdogmatiska metodens syfte är att finna lösningar på juridiska problem genom användning av rättskälleläran.<sup>13</sup> De allmänt accepterade rättskällorna kan delas upp i tre grupper.<sup>14</sup> Den första gruppen innefattar nationell rätt och *ska* användas enligt Peczenik.<sup>15</sup> Vid fastställande av gällande rätt tas därför utgångspunkt i lagtext. Den andra gruppen består av förarbeten och praxis och *bör* användas.<sup>16</sup> I de fall lagtexten har visat sig vara knapphändig används förarbeten och praxis för ytterligare ledning. Den tredje gruppen består av doktrin och *får* användas.<sup>17</sup> Bland annat Jareborg och Schiratzki, vars verk används genomgående i uppsatsen, anses vara framstående inom sina respektive områden straffrätt och familjerätt.<sup>18</sup> Doktrinens auktoritet beror emellertid inte på vem som har författat den, utan av argumentationens inneboende styrka.<sup>19</sup> Viss försiktighet vidtas därför när doktrin används. Ett ytterligare skäl till restriktivitet är att Jareborgs och Schiratzkis verk är relativt ålderstigna. Mer aktuella källor beaktas i den mån de existerar, men forskningsutvecklingen och prejudikatbildningen beträffande uppsatsens frågeställningar är begränsade.

Ett särskilt svårlöst problem i uppsatsen är interaktionen mellan straffrätten och familjerätten. Tolkningsutrymmet vid lösning av juridiska problem varierar beroende på vilket rättsområde det rör sig om.<sup>20</sup> Å ena sidan fordrar straffrättens legalitetsprincip<sup>21</sup> och krav på rättssäkerhet en snäv tolkning av lagen, å andra sidan öppnar familjerättens civilrättsliga karaktär upp för en friare tolkning med inslag av bland annat ändamålsargument.<sup>22</sup> Den snäva

---

<sup>13</sup> Kleineman s. 21.

<sup>14</sup> Jareborg s. 78.

<sup>15</sup> Peczenik s. 48-49.

<sup>16</sup> Peczenik s. 48-49.

<sup>17</sup> Peczenik s. 48-49.

<sup>18</sup> Författarna har flerfaldigt citeras av HD i till ämnet närliggande mål (se bland annat NJA 2018 s. 443, NJA 2009 s. 636 och NJA 2008 s. 946 respektive NJA 2017 s. 168, NJA 2013 s. 955 och NJA 1987 s. 496).

<sup>19</sup> Kleineman s. 28.

<sup>20</sup> Kleineman s. 31.

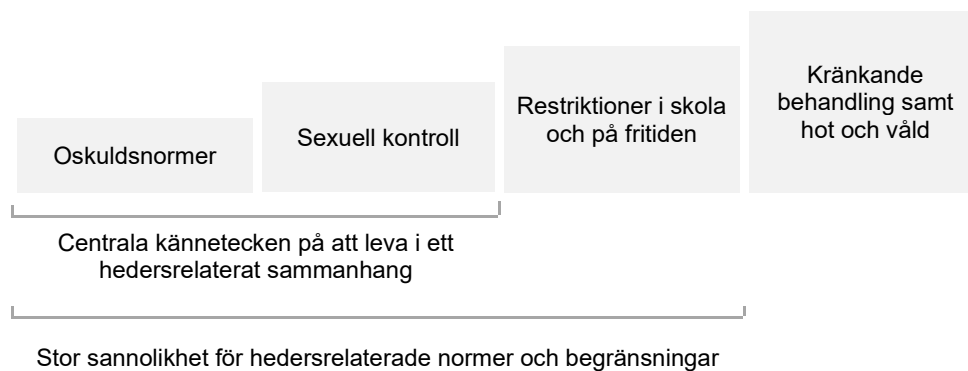
<sup>21</sup> Se avsnitt 3.2.1.

<sup>22</sup> Kleineman s. 31.



straffrättsliga tolkningen tar utgångspunkt i det skrivna ordet, men måste allt som oftast ändå kompletteras med en tolkning utifrån kontexten.<sup>23</sup> I en kontextbaserad tolkning kan en lagregel användas för att precisera en annan,<sup>24</sup> något som är relevant i uppsatsen.<sup>25</sup> Endast när rättssäkerheten kan garanteras kan dock en familjerättslig regel tillåtas påverka tolkningen av straffrätten.<sup>26</sup>

## 1.4 Teoretisk utgångspunkt – hederstrappan



Som konstaterats är det svårt att definiera hedersbegreppet.<sup>27</sup> För att undersöka hedersrelaterade handlingar måste de emellertid värderas. I uppsatsen används därför en *hederstrappa* för att undersöka i vilken utsträckning hedersrelaterade handlingar, som föräldrar vidtar mot sina barn, är straffbara som fridskränkingsbrott. Trappan utformades av Schlytter och intar *de drabbades perspektiv*. Teorin skiljer sig från många andra teorier om heder, som snarare intar ett samhällsperspektiv.<sup>28</sup> Hederstrappan utgör en stegvis avgränsning av tecken på ett hedersrelaterat sammanhang och anknyter till barnets hemsituation, skolgång och fritid.<sup>29</sup>

<sup>23</sup> Jareborg s. 90.

<sup>24</sup> Jareborg s. 91.

<sup>25</sup> Se bland annat avsnitt 2.2.1.

<sup>26</sup> Jareborg s. 80.

<sup>27</sup> Se avsnitt 1.1.

<sup>28</sup> Grutzky och Åberg s. 159.

<sup>29</sup> Backlund m.fl. s. 9-10.

De två första stegen utgör tillsammans *centrala kännetecknen på att flickan lever i ett hedersrelaterat sammanhang*. Det första steget benämner Schlytter som *oskuldnormer*. En flicka som lever med sådana normer tillåts inte ha ett förhållande med en jämnårig pojke och förväntas vara oskuld vid äktenskapets ingående. Oskuldnormer är ett nödvändigt, men inte tillräckligt, villkor för att anses leva med hedersnormer.<sup>30</sup> Det andra steget rör *sexuell kontroll* genom begränsningar av vänskapsrelationer och framtida partnerval. Flickan förbjuds från att ha ens *vänskapliga* relationer med jämnåriga pojkar och förväntas följa andras vilja när det kommer till vem hon ska leva eller gifta sig med i framtiden. Hennes oskuld<sup>31</sup> kontrolleras av, och anses ha ett värde för, andra än henne själv.<sup>32</sup>

Tillsammans med de två första, innebär det tredje steget *stor sannolikhet för hedersrelaterade normer och begränsningar*. Det rör *restriktioner i skola och på fritiden*. För det första begränsas flickas *skolgång* till exempel genom att hon inte får delta i olika aktiviteter såsom klassresor med eller utan övernattnin, skolfester, studiebesök, sex- och samlevnadsundervisning, idrottslektioner, simning med eller utan pojkarna i klassen, religionskunskap, biologi, läxläsning efter skolan och så vidare. För det andra begränsas hennes *fritid* till exempel genom att hon inte får vara ute lika sent som jämnåriga vänner, gå till fritidsgården, vara ute i närområdet efter skoltid, gå på fest eller middag, ha kontakt med vänner över internet, vara med i en idrottsförening och så vidare.<sup>33</sup>

Det fjärde och sista steget – *kränkande behandling* samt *hot och våld* – skiljer sig från de andra då det inte utgör en nödvändig förutsättning för att en flicka ska anses leva med hedersrelaterade normer och begränsningar. Handlingar som återfinns i det fjärde steget utgör ofta – men inte alltid – sanktioner som aktualiseras först om en flicka bryter mot de för henne uppsatta restriktionerna. Det innebär att en flicka som fogar sig efter de

---

<sup>30</sup> Backlund m.fl. s. 9-10.

<sup>31</sup> Med *oskuld* avses att en person inte har haft sin sexuella debut.

<sup>32</sup> Backlund m.fl. s. 9-10.

<sup>33</sup> Backlund m.fl. s. 9-10.

hedersrelaterade normerna och begränsningarna inte nödvändigtvis drabbas av handlingar i det sista steget. Frågor som kan aktualiseras är om någon familjemedlem förbjudit flickan från att umgås med en jämnårig person hon var kär i, kontrollerat hennes mobil eller rum mot hennes vilja, kontrollerat henne genom att upprepade gånger ringa hennes mobil, utestängt henne från familjegemenskapen, ignorerat henne och låtsas som att hon inte fanns, hotat med att kasta ut henne från hemmet under en period och så vidare.<sup>34</sup>

## 1.5 Avgränsningar

Uppsatsen omfattar rättssubjekten flickor och föräldrar. Eftersom hedersrelaterade handlingar främst förekommer efter att flickor når puberteten<sup>35</sup>, fokuserar uppsatsen på tonåriga flickor. Med föräldrar avses flickornas föräldrar som också är deras vårdnadshavare. Pojkar drabbas också av hedersrelaterade handlingar. Dessa ter sig vanligtvis annorlunda än handlingar som riktas mot flickor, och kräver därför en annan typ av undersökning.<sup>36</sup> På grund den begränsade omfattningen utelämnas hedersrelaterade handlingar riktade mot pojkar.

Beträffande brottsliga handlingar omfattas endast *fridskränkingsbrotten*<sup>37</sup>. Hedersrelaterade handlingar kan tas i uttryck även av andra brott, men på grund av omfattningen utesluts dessa.

## 1.6 Disposition

I avsnitt 2 ges en allmän redogörelse för barns respektive föräldrars rättigheter i vårdnadsfrågor. Avsnitt 3 behandlar vilka hedersrelaterade handlingar som kan vara tillåtna inom ramen för föräldraansvaret, samt vilka som kan vara straffbara enligt brottsbalken. I avsnitt 4 analyseras gällande rätt utifrån den teoretiska utgångspunkten och uppsatsens slutsatser presenteras.

---

<sup>34</sup> Backlund m.fl. s. 61.

<sup>35</sup> Kriminalvården s. 20.

<sup>36</sup> Backlund m.fl. s. 7.

<sup>37</sup> 4 kap. brottsbalken.

## 2 Rättigheter i vårdnadsfrågor

Vårdnadsfrågor kan betraktas både ur ett barn- och ett föräldraperspektiv. Det får antas att föräldrar för det mesta strävar efter att behandla sina barn så bra som möjligt, varför perspektiven oftast torde harmonisera. När det kommer till hedersrelaterade handlingar kan perspektiven dock stå i ett motsatsförhållande. Nedan behandlas några centrala aspekter av barns respektive föräldrars rättigheter i vårdnadsfrågor.

### 2.1 Barns rättigheter

Barns rättigheter i vårdnadsfrågor skyddas av flera rättsliga instrument. I svensk rätt är föräldrabalken det centrala regelverket. Enligt 6 kap 1 § föräldrabalken har barn rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran, samt ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning. Det senare kallas *agaförbudet*.<sup>38</sup> Enligt 6 kap 2 § föräldrabalken svarar föräldrarna för att barnets behov enligt nyss nämnda bestämmelse blir tillgodosedda. Ur ett barnperspektiv kan det således sägas att barnets rättigheter skapar motsvarande skyldigheter för föräldrarna.<sup>39</sup>

Barnkonventionen är ett annat viktigt instrument som skyddar barns rättigheter. Principen om *barnets bästa* framgår av artikel 3. Sverige ratificerade konventionen år 1990 och år 2018 blev den svensk lag.<sup>40</sup> De konventionsslutande staterna är skyldiga att tillämpa principen om barnets bästa vid *alla* beslut som rör barn. De rättigheter och skyldigheter som tillkommer föräldrarna ska förvisso beaktas, men barnets bästa måste alltid sättas i första rummet.<sup>41</sup> Det är alltså staten som är primär skyldighetsbärare i förhållande till konventionen och barnets bästa, vilket även kommer till uttryck i 6 kap 2 a § föräldrabalken där det stadgas att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad. Finner staten att den vårdnad

---

<sup>38</sup> Prop. 1978/79:67.

<sup>39</sup> Schiratzki (1997) s. 124.

<sup>40</sup> Schiratzki (2019) s. 16-17.; Rskr. 2017/18:389.

<sup>41</sup> Prop. 1997/98:7 s. 104.

föräldrarna utövar inte är förenlig med barnets bästa, föreligger således skyldighet att ingripa – ytterst med straffrättsliga åtgärder.<sup>42</sup> På så sätt tillkommer skyldigheter indirekt föräldrarna som riskerar att drabbas av konsekvenser om de inte ser till barnets bästa.

Principen om barnets bästa har inte getts någon fullständig definition. Viss ledning finns dock i 6 kap 2 a § föräldrabalken som anger att avseende ska fästas särskilt vid bland annat risken för att barnet far illa, samt barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Barnets bästa är en tidsbunden rättslig idé vars innehåll avgörs mot samhällets syn på barn och barns behov.<sup>43</sup> På så sätt kan principen beskrivas som *ojuridisk* vilket innebär att samhällsvärderingar kan få stor inverkan vid bedömningar.<sup>44</sup> Konventionsstaterna har en skyldighet att respektera skillnader i sedvänjor och kulturella förväntningar på barn så länge de står i överensstämmelse med barnets bästa.<sup>45</sup> Det kan således vara problematiskt om de samhällsvärderingar som tas in i bedömningen främst är ”svenska” sådana.<sup>46</sup>

Barnkonventionen ålägger konventionsstaterna att skydda barnet medan barnet är under föräldrarnas vårdnad. Enligt artikel 19 ska konventionsstaterna skydda barn från alla typer av missförhållanden, även i barnets hem.<sup>47</sup> Artikeln ska tolkas mot bakgrund av principen om barnets bästa. Skyldigheten att skydda barnet måste vägas mot skyddet mot godtyckliga ingripanden i familjelivet, som framkommer i artikel 5 barnkonventionen, samt artikel 8 Europakonventionen. Ett problem är att konventionerna skyddar barnet från myndighetsingripanden i familjelivet, samtidigt som myndighetsingripanden är barnets yttersta skydd mot från föräldrar som inte tillgodoser barnets rättigheter.<sup>48</sup>

---

<sup>42</sup> Enligt principen om *ultima ratio* ska kriminalisering vara en sista utväg (Asp, Jareborg och Ulväng s. 33).

<sup>43</sup> Singer (2019) s. 22.

<sup>44</sup> Singer (2010) s. 247.

<sup>45</sup> Kaldal och Kankaanpää Thell s. 139.

<sup>46</sup> Singer (2010) s. 247.

<sup>47</sup> Kaldal och Kankaanpää Thell s. 136.

<sup>48</sup> Schiratzki (1997) s. 138.

## 2.2 Föräldrars rättigheter

Föräldrar har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter enligt 6 kap 11 § föräldrabalken. Med andra ord har barn rätt till föräldrar som i sin tur har bestämmanderätt över barnet. Ett sätt att beskriva vårdnad är som föräldrarnas bestämmanderätt över barnet, utan inblandning från det offentliga.<sup>49</sup> Vårdnadsbegreppet föregicks i själva verket av begreppet *föräldramakt*.<sup>50</sup> Det ger en fingervisning om att vårdnad historiskt sett har utgjort en rättighet, samtidigt som förändringen eventuellt visar på en förskjutning från rättighet till skyldighet. Regler om *hur* vårdnaden ska fullgöras förekommer i princip inte och föräldrar får i stor utsträckning bestämma vad vårdnaden ska bestå i.<sup>51</sup> Vidare skyddas föräldrarnas bestämmanderätt uttryckligen av bland annat artikel 5 barnkonventionen som föreskriver att det allmänna ska respektera föräldrarnas rättigheter och skyldigheter att ge barnet lämplig ledning och råd, samt artikel 2 i tilläggsprotokollet till Europakonventionen som tillkännager föräldrar rätt att uppföstra sina barn i enlighet med sin religiösa, moraliska och filosofiska övertygelse. Artiklarna torde ge föräldrarna vissa rättigheter gentemot sina barn.<sup>52</sup>

Att beskriva föräldrars vårdnadsansvar i rättighetstermer är emellertid ingen självklarhet eftersom det inte rör sig om någon typisk rättighet.<sup>53</sup> Enligt den andra meningen i 6 kap 11 § föräldrabalken ska föräldrar i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Viss *medbestämmanderätt* tillerkänns alltså barnet. Det kan sägas att föräldrars rättigheter begränsas av barnets, samtidigt som barnets rättigheter begränsas av föräldrarnas. I den bemärkelsen skapar vårdnadsreglerna ett motsatsförhållande mellan föräldrar och barn. Som nämnts kan det offentliga ingripa om föräldrar inte uppfyller sina

---

<sup>49</sup> Schiratzki (1997) s. 132.

<sup>50</sup> Schiratzki (1997) s. 133.

<sup>51</sup> Singer (2019) s. 131.

<sup>52</sup> Schiratzki (1997) s. 136.

<sup>53</sup> Schiratzki (1997) s. 124.

skyldigheter. I motsatsförhållandet står således staten på barnets sida. Gränsen mellan föräldrarnas bestämmanderätt och barnets medbestämmanderätt är svår att fastställa och det går inte att dra några generella slutsatser därom.<sup>54</sup>

Det kan konstateras att föräldrar har en långtgående rätt att bestämma hur vårdnaden ska fullgöras, men det är oklart exakt vad föräldrar får och inte får göra. Föräldrars rättigheter begränsas och utvidgas beroende på kontexten. Annars straffbara handlingar kan ibland vara tillåtna till exempel om föräldrars *tillsynsplikt* kräver det.<sup>55</sup> Slutligen ska det även konstateras att det för närvarande är oklart om vårdnadens skyldighetsaspekt eller rättighetsaspekt är överordnad den andra.<sup>56</sup>

---

<sup>54</sup> Schiratzki (1997) s. 194.

<sup>55</sup> Sund s. 141.

<sup>56</sup> Schiratzki (1997) s. 124.

# 3 Hedersrelaterade handlingar

## 3.1 Regleringen i föräldrabalken

Trots vårdnadsreglernas civilrättsliga karaktär har de visat sig ge ett indirekt utökat straffrättsligt skydd för barn.<sup>57</sup> När agaförbudet infördes var det inte i form av ett självständigt straffbud. I stället medförde en civilrättslig bestämmelse att barn fortsättningsvis skulle omfattas av den allmänna misshandelsbestämmelsen.<sup>58</sup> Utan någon ändring av brottsbalken utökades barns straffrättsliga skydd i praktiken. Misshandelsbrottet, som agaförbudet främst tar sikte på, innefattar såväl fysiska som psykiska handlingar, även om de senare endast omfattas då en medicinsk påvisbar effekt kan konstateras.<sup>59</sup> Agaförbudet förbjuder emellertid, förutom kroppslig bestraffning, även *annan kränkande behandling*. Sådan behandling – ofta benämnd psykisk misshandel – torde många gånger räknas som *ofredande*.<sup>60</sup> Agaförbudet i synnerhet och vårdnadsreglerna i allmänhet kan sannolikt bidra till ett utökat straffrättsligt skydd för barn både beträffande fysiska och psykiska handlingar.

### 3.1.1 Tillåtet – otillåtet – straffbart

Jareborg menar att handlingar som är tillåtna enligt 6 kap 2 § föräldrabalken inte torde kunna utgöra brott.<sup>61</sup> I sammanhanget bör emellertid noteras att handlingar som är förbjudna enligt vårdnadsreglerna inte undantagslöst är straffbara.<sup>62</sup> Så kan till exempel vara fallet vid mindre allvarlig barnaga som inte tillåts enligt vårdnadsreglerna, men inte heller medför straffansvar, eftersom rekvisiten i misshandelsbrottet inte uppfylls. Oaktat hur stort det otillåtna men icke-straffbara området är, bör handlingar som är tillåtna enligt vårdnadsreglerna utgöra en absolut nedre gräns för vilka handlingar som

---

<sup>57</sup> NJA 2003 s. 537.; Kaldal och Kankaanpää Thell s. 138 och 149.

<sup>58</sup> Prop. 1978/79:67 s. 4.

<sup>59</sup> Prop. 1962:10 s. B 83.

<sup>60</sup> Andersson (2019) s. 20.

<sup>61</sup> Jareborg s. 280.; Asp, Friberg, Jareborg och Ulväng s. 64.

<sup>62</sup> Prop. 1978/79:67 s. 32.



föräldrar vidtar mot sina barn som kan vara straffbara. Det är därför relevant att undersöka vilka hedersrelaterade handlingar som tillåts enligt föräldrarnas vårdnadsansvar.

### **3.1.2 Vilka hedersrelaterade handlingar tillåts i enlighet med vårdnadsansvaret?**

Till följd av de oklarheter som råder beträffande både barns och föräldrars rättigheter i vårdnadsfrågor är gränsdragningen mellan föräldrars tillåtna och otillåtna handlingar enligt vårdnadsreglerna svår. Vissa gränslinjer kan dock ställas upp.

Som konstaterats ovan har föräldrar en långtgående bestämmanderätt över sina barn i vårdnadsfrågor. Följaktligen är vissa handlingar som typiskt sett kan vara hedersrelaterade i princip alltid tillåtna. Föräldrar får bland annat förbjuda barnet från att bära vissa kläder, övervaka barnets sociala medier i viss omfattning, säkerställa att barnet går raka vägen hem efter skolan, samt förbjuda barnet från att umgås med vissa personer.<sup>63</sup>

För att fullgöra sitt vårdnadsansvar måste föräldrar åtminstone tillgodose barnets grundläggande mänskliga rättigheter. Barns rätt till integritet och tankefrihet skyddas av såväl artikel 14 barnkonventionen som artikel 9 Europakonventionen och utgör viktiga underliggande värden i föräldrabalken.<sup>64</sup> Att försöka kontrollera eller förbjuda barns tankar uttrycker respektlöshet mot barnet och kränker barnets rättigheter.<sup>65</sup> Viss påverkan av barnets tankar – medveten eller omedveten – är förstås oundviklig och tillåten.

Barns rätt till utbildning skyddas av artikel 28 barnkonventionen och artikel 2 i tilläggsprotokollet till Europakonventionen. Föräldrar har emellertid viss bestämmanderätt när det kommer till utbildning, bland annat får de välja

---

<sup>63</sup> Kaldal och Kankaanpää Thell s. 154.

<sup>64</sup> SOU 1998:113 s. 254.

<sup>65</sup> SOU 1998:113 s. 254.

skolform.<sup>66</sup> Skolplikten utgör den yttre ramen för föräldrarnas bestämmanderätt beträffande utbildning.<sup>67</sup> Det bör vara otillåtet att förbjuda barnet från att delta i obligatorisk skolundervisning såsom religionskunskap, sexualkunskap och simning, men det är oklart om föräldrar också kan nekas att förbjuda barnet från att följa med på till exempel en skolresa som inte omfattas av kursplanen.<sup>68</sup>

Barns rörelsefrihet omgärdas av omfattande begränsningar. Föräldrar har en långtgående rätt att bestämma var barnet ska vara bosatt.<sup>69</sup> Rätten att bestämma över barnets boendeort innebär emellertid inte att föräldrar får inskränka barnets rörelsefrihet totalt. När det kommer till mer alldagliga former av rörelsefrihet har barn viss medbestämmanderätt.<sup>70</sup> I takt med barnets stigande ålder torde föräldrars utrymme att förbjuda barnet från att till exempel vistas i närområdet efter skoltid eller att gå på fest eller middag minska. Det saknas tydliga gränser i föräldrabalken, men det kan konstateras att det allmänna kan ingripa om rörelsefriheten begränsas i sådan utsträckning att det föreligger en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas.<sup>71</sup> Vidare ska understrykas att föräldrars tillsynsplikt kan medföra att vissa handlingar som annars hade varit straffbara kan vara tillåtna.<sup>72</sup> Om barnet förväntas delta i brottsliga, eller annars olämpliga, aktiviteter har föräldrarna således en mer långtgående rätt att begränsa barnets rörelsefrihet.

Föräldrars utrymme att lägga sig i och kontrollera barns sexualitet är en svår fråga. Rörande flickor i yngre tonåren förefaller det självklart att föräldrar har en relativt långtgående rätt att bestämma att barnet till exempel inte får sova över hos någon av det motsatta könet. Frågan kompliceras när det kommer till äldre flickor. Å ena sidan har föräldrarna en långtgående bestämmanderätt och en tillsynsplikt, å andra sidan är det en viktig del av ungas utveckling att

---

<sup>66</sup> Schiratzki (1997) s. 134.

<sup>67</sup> 7 kap. 2 § skollag.

<sup>68</sup> 7 kap. 17 § skollag.

<sup>69</sup> ERD 144 (1988, Nielsen).

<sup>70</sup> Schiratzki (1997) s. 183.

<sup>71</sup> Schiratzki (1997) s. 184.

<sup>72</sup> Andersson (2016) s. 69.

få utforska sin sexualitet.<sup>73</sup> JO har anförut att föräldrar inte regelmässigt bör informeras om ett äldre barn föreskrivs p-piller,<sup>74</sup> vilket indikerar vissa begränsningar beträffande hur mycket föräldrar får blanda sig i barnets sexualitet. Det kan konstateras att åtminstone vissa begränsningar i föräldrars utrymme att kontrollera barns sexualitet bör följa med barnets stigande ålder och utveckling.

## 3.2 Regleringen i brottsbalken

### 3.2.1 Legalitetsprincipen

Den straffrättsliga *legalitetsprincipen* innebär att straff inte får ådömas utan stöd i lag och kan sammanfattas med fyra krav. *Föreskriftskravet* innebär att straff endast får dömas ut baserat på skriven lag, *retroaktivitetsförbudet* medför att straffbud inte får tillämpas retroaktivt, *analogiförbudet* förbjuder att en föreskrift genom analogisk tillämpning tolkas vidare än vad ordalydelsen tillåter och *obestämdhetsförbudet* ställer krav på att straffbudet i lagstiftningsförfarandet ska utformas med viss begriplighet och precision. När det kommer till obestämdhetsförbudet är dock viss obestämdhet tillåten till följd av språkets inneboende vaghet. I rättstillämpningen innebär legalitetsprincipen att försiktighet och restriktivitet alltid måste vidtas vid tolkning och tillämpning av straffrätt.<sup>75</sup> Rättssäkerheten måste under alla omständigheter sättas först i en straffrättslig kontext.<sup>76</sup> I sammanhanget ska uppmärksammas att den straffrättsliga legalitetsprincipen inte är relevant i civilrätten eftersom den är just en straffrättslig princip.

### 3.2.2 Fridskränkningensbrotten

Det är uppenbart att vissa hedersrelaterade handlingar, såsom *hedersmord*, är straffbara, men när det kommer till fridskränkningensbrotten kan gränsdragningsproblem gentemot handlingar som är tillåtna inom ramen för

---

<sup>73</sup> Schiratzki (1997) s. 189.

<sup>74</sup> JO 1992/93 s. 439-440.

<sup>75</sup> Asp, Jareborg och Ulväng s. 45-47.

<sup>76</sup> Jareborg s. 80.

föräldrars vårdnadsansvar uppkomma.<sup>77</sup> Nedan undersöks vilka hedersrelaterade handlingar som kan vara straffbara som något av fridskränkingsbrotten *olaga frihetsberövande*, *olaga tvång*, *äktenskapstvång* respektive *barnäktenskapsbrott*, *ofredande* eller *brytande av post- eller telehemlighet*.

Flickor som lever med hedersnormer kan få sin rörelsefrihet starkt begränsad av sina föräldrar,<sup>78</sup> vilket kan resultera i att föräldrarna döms för *olaga frihetsberövande*.<sup>79</sup> Inlåsnings av barn kan omfattas av straffbudet. En mor som hade låst in sin elvaårige son i hemmet under två timmar dömdes år 2016 av Svea hovrätt för olaga frihetsberövande, trots att hon genom telefonkontakt hade säkerställt att sonen var välbehållen.<sup>80</sup> Som konstaterats ovan har föräldrar emellertid relativt stort utrymme att kontrollera barnets rörelsefrihet. Jareborg menar att vårdnadsansvaret kan göra eljest straffbara handlingar tillåtna, men att mer påtaglig ”husarrest” endast kan godtas i undantagsfall.<sup>81</sup> Det tycks vara oklart i vilken utsträckning föräldrar kan tvinga barnet att förbli inom husets väggar. Konstateras kan att faktisk inlåsnings i hög grad är straffbar vilket straffbudets benämning föreslår, samt att faktorer inom vårdnadsansvaret kan påverka bedömningen. Förutom inlåsnings kan ställande under bevakning utgöra olaga frihetsberövande.<sup>82</sup> Det förutsätts dock att bevakningen sker på en *viss plats*.<sup>83</sup> Brott föreligger således inte om barnet bevakas på väg till eller från en plats.<sup>84</sup> Att bevaka barnet när de rör sig ute i närområdet utgör till exempel inte olaga frihetsberövande, medan övervakning när barnet vistas på en särskild plats, såsom skolan eller fritidsgården, skulle kunna göra det. Övervakning skulle till exempel kunna ske genom att barnet förföljs eller genom upprepad telefonkontakt.

---

<sup>77</sup> SOU 2020:57 s. 162.

<sup>78</sup> Kaldal och Kankaanpää Thell s. 153.

<sup>79</sup> 4 kap. 2 § brottsbalken.

<sup>80</sup> Svea hovrätt dom 2016-01-26, mål nr B 9594-15.; Se även NJA 1957 s. 593.

<sup>81</sup> Jareborg s. 271.

<sup>82</sup> Prop. 1962:10 s. B 101.

<sup>83</sup> Asp, Friberg, Jareborg och Ulväng s. 154.

<sup>84</sup> Kaldal och Kankaanpää Thell s. 154.

*Olaga tvång*<sup>85</sup> kan aktualiseras om föräldrar genom misshandel eller annars med våld eller hot om brottslig gärning tvingar barnet att göra, tåla eller underlåta något. Att ständigt tvinga barnet att gå hem direkt från skolan skulle kunna utgöra olaga tvång, men endast om tvånget sammanfaller med misshandel, våld eller hot om brottslig gärning.<sup>86</sup> Det fordras dessutom att barnet fogar sig efter tvånget, det vill säga faktiskt går hem direkt efter skolan. Det straffbara utrymmet för hedersrelaterade handlingar som kan utgöra olaga tvång begränsas ytterligare av föräldrars tillsynsplikt. Fordrar tillsynsplikten ett visst ingripande ska det inte omfattas av straffbudet, så länge det inte rör sig om kränkande behandling av barnet.<sup>87</sup> Att som uppfostringsmetod hota om stryk bör räknas som sådan kränkande behandling, men även mindre allvarliga beteenden såsom hot om "timeout" torde kunna omfattas.<sup>88</sup> I sammanhanget bör erinras om att ett hot om konsekvenser av ett visst beteende endast kan angripas som olaga tvång när det kommer till uttryck och avser brottslig gärning.<sup>89</sup> Att barn rättar sig efter normer, krav och förväntningar av rädsla för ett underliggande hot, när det kommer till såväl vardagliga val som livsval, är således något som är svårt att angripa straffrättsligt.<sup>90</sup>

Ett närliggande brott är *äktenskapstvång*<sup>91</sup> som kommer i fråga när någon förmås ingå äktenskap genom olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet. Begås brottet mot någon som är under arton år rör det sig i stället om *barnäktenskapsbrott*. Samma problematik som vid lagföring för olaga tvång kan bli aktuellt vid äktenskapstvång. Jareborg understryker att öppna eller förtäckta hot om utfrysning, uteslutning ur släktgemenskapen eller förlust av underhåll eller arv för att en person anses ha kränkt familjens ära, som utgångspunkt inte är straffbelagt som äktenskapstvång.<sup>92</sup>

---

<sup>85</sup> 4 kap. 4 § brottsbalken.

<sup>86</sup> SOU 2020:57 s. 206.

<sup>87</sup> Jareborg s. 268.

<sup>88</sup> Andersson (2019) s. 25.

<sup>89</sup> Kaldal och Kankaanpää Thell s. 142.

<sup>90</sup> Kaldal och Kankaanpää Thell s. 142.

<sup>91</sup> 4 kap. 4 c § brottsbalken.

<sup>92</sup> Jareborg s. 50.

Den som fysiskt antastar någon annan eller utsätter någon annan för störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande döms för *ofredande*<sup>93</sup>. Straffbudet är ämnat att omfatta många olika typer av handlingar; bland annat att allvarligt skrämna någon, att spotta på någon och att genom ihärdiga övertalningsförsök få någon att göra något har räknats som ofredande.<sup>94</sup> För straffbarhet förutsätts att agerandet är ägnat att utgöra en *kännbar fridskränkning*. Bedömning av vad som utgör en kännbar fridskränkning görs utifrån en *”vanlig värdering”*.<sup>95</sup> Ofredande är ett av de minst klandervärda fridskränkningensbrotten och det torde därför ofta aktualiseras i fråga om handlingar som rör sig i gränlandet mellan det tillåtna och det straffbara.<sup>96</sup> Handlingar som är tillåtna enligt vårdnadsreglerna kan inte utgöra ofredande.<sup>97</sup> För att avgöra om en handling faller inom det tillåtna eller straffbara området kan *syftet* med handlingen vara avgörande. Hänsynslösa handlingar med syfte att kontrollera barnet kan utgöra ofredande, medan liknande handlingar med andra syften kan omfattas av vårdnadsansvaret.<sup>98</sup> Exempelvis kan det röra sig om ofredande om ett barn tvingas sitta still i sitt rum som bestraffning, medan det kan falla inom vårdnadsansvaret om syftet är att hindra barnet från att utöva (ytterligare) våld mot ett syskon.<sup>99</sup> Bannlysning och utfrysning kan, om det sker i tillräckligt stor omfattning, utgöra ofredande.<sup>100</sup> Det krävs dock att handlingen uppfattas som en kännbar fridskränkning vid gärningstillfället, vilket inte är fallet om effekter av handlingen uppenbaras först senare.<sup>101</sup> Ovan har konstaterats att bevakning av barn som är på väg till eller från en plats inte utgör olaga frihetsberövande. Det skulle dock kunna utgöra ofredande om det sker i stor omfattning.<sup>102</sup>

---

<sup>93</sup> 4 kap. 7 § brottsbalken.

<sup>94</sup> Prop. 2016/17:222 s. 58-59.

<sup>95</sup> Prop. 1962:10 s. B 116.

<sup>96</sup> Straffskalan för ofredande är böter eller fängelse i högst ett år, vilket är en lägre straffskala än för de flesta andra fridskränkningensbrotten.

<sup>97</sup> SOU 2020:57 s. 206.

<sup>98</sup> SOU 2020:57 s. 206.

<sup>99</sup> SOU 2020:57 s. 206.

<sup>100</sup> Kaldal och Kankaanpää Thell s. 156.

<sup>101</sup> Kaldal och Kankaanpää Thell s. 157.

<sup>102</sup> Kaldal och Kankaanpää Thell s. 154.

Slutligen ska det noteras att det kan vara straffbart att övervaka barnets aktiviteter på mobiltelefonen enligt brottet *brytande av telehemlighet*<sup>103</sup>. I bestämmelsen kriminaliseras att olovligen bereda sig tillgång till ett meddelande som ett post- eller telebefordringsföretag förmedlar som postförsändelse eller i ett elektroniskt kommunikationsnät. I elektronisk kommunikation kan det bland annat förekomma information i form av text, bild eller ljud.<sup>104</sup> Jareborg menar att det sällan torde vara tillåtet för föräldrar att avlyssna äldre barns telefonsamtal.<sup>105</sup>

---

<sup>103</sup> 4 kap. 8 § brottsbalken.

<sup>104</sup> Prop. 2011/12:55 s. 58.

<sup>105</sup> Jareborg s. 280.

## 4 Analys

Nedan undersöks vilket eller vilka trappsteg i hederstrappan som innefattar *straffbara* hedersrelaterade handlingar. Vidare diskuteras hur barns och föräldrars rättigheter i vårdnadsfrågor påverkar den straffrättsliga bedömningen av hedersrelaterade handlingar.

### 4.1 Hederstrappan

#### 4.1.1 Oskuldsnormer

*Oskuldsnormer* är ett nödvändigt men inte tillräckligt villkor för att anses leva med hedersrelaterade normer, därför är det föga förvånande att hedersrelaterade handlingar förknippade med sådana normer inte förefaller vara straffbara.

Oskuldsnormer innebär bland annat att flickan inte tillåts ha ett förhållande med en jämnårig pojke. Med hänsyn till flickans tankefrihet och integritet varken kan eller får föräldrarna förbjuda henne från att bli kär, däremot får hon förbjudas från att umgås med en viss person. I praktiken kan föräldrarna således hindra en kärleksrelation med en jämnårig pojke.

Att flickan förväntas vara oskuld vid äktenskapets ingående kan tyckas tveksamt integritetsmässigt, men det är knappast straffbart att i viss mån influera flickans tankar i en särskild riktning eller att uppmana henne att förbli oskuld till äktenskapet. Säkerställande av att flickan faktiskt inte har sex är svårare, om än inte straffbart. Föräldrarna kan troligtvis förbjuda övernattningar med jämnåriga pojkar, även om det förefaller vara en tvivelaktig begränsning i flickans sena tonår. Föräldrar får dock inte fullständigt kontrollera flickans sexualitet. Till exempel bör föräldrar inte bli regelmässigt informerade om att ett äldre barn föreskrivs p-piller.



### 4.1.2 Sexuell kontroll

Hedersrelaterade handlingar förknippade med *sexuell kontroll*, som tillsammans med oskuldsnormer utgör *centrala kännetecken på att leva i ett hedersrelaterat sammanhang*, tycks inte heller vara straffbara. Ett visst närmande gentemot det straffbara området kan dock skönjas.

Vänskapliga relationer med jämnåriga pojkar kan, utifrån samma resonemang som ovan, förbjudas. Flickans vänskaps känslor får inte förbjudas, men att förbjuda umgänge med en jämnårig pojke är som utgångspunkt tillåtet.

Förväntningar att följa andras vilja när det kommer till vem flickan ska leva eller gifta sig med är som utgångspunkt tillåtna. Att förmå flickan att ingå äktenskap genom olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet är straffbart som äktenskapstvång, men ett underliggande hot om konsekvenser om flickan inte fogar sig efter förväntningarna är emellertid inte straffbart. *Förväntningar* i sig är alltså inte straffbara.

### 4.1.3 Restriktioner i skola och på fritiden

*Restriktioner i skola och på fritiden* indikerar tillsammans med oskuldsnormer och sexuell kontroll *stor sannolikhet för hedersrelaterade normer och begränsningar*. Hedersrelaterade beteenden som omfattas av detta trappsteg kan i större omfattning än de tidigare nämnda vara straffbara.

Utrymmet att införa restriktioner kopplade till *skola* begränsas ytterst av skolplikten och rätten till utbildning. Att förbjuda barnet från att delta i obligatorisk undervisning, såsom sexualundervisning eller religionskunskap, bör som utgångspunkt vara otillåtet, om än inte straffbart. Beträffande icke-obligatoriska skolinslag, såsom vissa skolutflykter, får det antas att föräldrarna har ett större utrymme att förbjuda barnets deltagande. Det kan eventuellt betraktas som olämpligt, men inte straffbart.

Restriktioner på *fritiden* kan exempelvis bestå i begränsningar av kontakt med vänner. Kontroll av mobiltelefonanvändning inskränker flickans integritet, men är delvis tillåten. Inom ramen för föräldrarnas vårdnadsansvar och

tillsynsplikt får de ha viss uppsikt över barnets mobiltelefonanvändning. Omfattande bevakning av mobiltelefonen kan dock vara straffbart som *brytande av telehemlighet*. I takt med flickans stigande ålder menar Jareborg att föräldrarna i växande omfattning förbjuds från att övervaka hennes telefonsamtal. Det kan alltså förekomma straffbara handlingar när föräldrar övervakar flickans mobiltelefon.

Vidare kan restriktioner på fritiden bestå i att flickans rörelsefrihet begränsas genom att hon konstant tvingas gå raka vägen hem efter skolan eller andra aktiviteter. Vårdnadsansvaret och tillsynsplikten gör det som utgångspunkt tillåtet att bestämma när flickan ska komma hem, men i takt med hennes stigande ålder måste hennes medbestämmanderätt beaktas alltmer. Förenas tvånget med misshandel, våld eller hot om brottslig gärning, samt att flickan fogar sig efter det, kan det röra sig om olaga tvång. I förlängningen kan det vara straffbart att konstant tvinga barnet att gå raka vägen hem, men exempelvis att förbjuda barnet från att vara ute i närområdet på kvällar är inte straffbart.

Begränsas fritiden så pass att flickan rent av låses in föreligger *olaga frihetsberövande*. Inspärning under en längre period får antas vara ovanligt, men som konstaterats kan inspärning som endast pågår under ett par timmar också vara straffbar. Även omfattande "husarrest" kan omfattas. Får flickan sällan lämna hemmet – och exempelvis inte umgås med vänner, vistas ute i närområdet eller vara medlem i en idrottsförening – är det möjligt att föräldrarna gör sig skyldiga till olaga frihetsberövande. I sammanhanget bör också noteras att olaga frihetsberövande kan föreligga om barnet övervakas på en viss plats, men inte på väg till och från en plats. Övervakning i skolan eller hos en vän kan teoretiskt sett omfattas, men föräldrarnas vårdnadsansvar och tillsynsplikt begränsar det straffbara området betydligt. Övervakning när flickan är på väg till eller från en plats kan i stället utgöra *ofredande*, under förutsättning att den utgör en kännbar fridskränkning.

#### 4.1.4 Kränkande behandling samt hot och våld

*Kränkande behandling* samt *hot och våld* innefattar, som förväntat, fler hedersrelaterade handlingar som kan vara straffbara. Handlingarna kränker otvetydigt flickans rättigheter, men frågan är om handlingarna dessutom är straffbara.

Olika typer av kontroll över flickan kan vara straffbara. Att kontrollera flickan genom att upprepade gånger ringa henne kan utgöra *ofredande*, men det ska noteras att föräldrarnas vårdnadsansvar och tillsynsplikt begränsar det straffbara området väsentligt, åtminstone beträffande flickor i de yngre tonåren. Att kontrollera flickans mobil mot hennes vilja kan under vissa förutsättningar bestraffas som *brytande av telehemlighet*, men även här måste föräldrarnas vårdnadsansvar och tillsynsplikt beaktas.

En annan form av kränkande behandling är att utestänga flickan från familjegemenskapen eller att ignorera henne och låtsas som om hon inte finns. Det skulle kunna röra sig om *ofredande* om det sker i tillräckligt stor omfattning. Vidare skulle hot om utfrysning eller tystnadsbehandling kunna utgöra *olaga tvång* om flickan underkastar sig tvånget. Det förutsätter dock att utfrysning eller tystnadsbehandling i sig utgör brottsliga gärningar.

#### 4.1.5 Sammanfattning – hederstrappan

Flickor som lever med *centrala kännetecken på att leva i ett hedersrelaterat sammanhang*, det vill säga drabbas av hedersrelaterade handlingar som omfattas av de två första stegen i hederstrappan, tycks sällan – eller aldrig – vara utsatta för brott. Föreligger det däremot *stor sannolikhet för hedersrelaterade normer och begränsningar*, genom att flickan drabbas av hedersrelaterade handlingar som förekommer i hederstrappans tredje trappsteg, kan vissa straffbara handlingar förekomma. Vid *kränkande behandling* samt *hot och våld* kan ännu fler hedersrelaterade handlingar omfattas av det straffbara området.

Gränsen mellan hedersrelaterade handlingar som är tillåtna enligt föräldrarnas vårdnadsansvar och hedersrelaterade handlingar som är straffbara, tycks sammanfattningsvis gå vid hedersrelaterade handlingar som indikerar *stor sannolikhet för hedersrelaterade normer och begränsningar*. Nedan diskuteras dock vissa problem, som kan leda till att hedersrelaterade handlingarna ändå inte kan straffas.

## 4.2 Hur barns och föräldrars rättigheter påverkar straffrättsliga bedömningar

Barns och föräldrars rättigheter i vårdnadsfrågor står vid hedersrelaterade handlingar i ett motsatsförhållande. Föräldrar har både en rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter, samt rätt att uppfostra sina barn i enlighet med sin religiösa, moraliska och filosofiska övertygelse. Barnets rättigheter måste dock sättas i första rummet, eftersom principen om barnets bästa i enlighet med barnkonventionen och föräldrabalken alltid måste gå före andra intressen. Den närmare innebörden av barnets bästa är emellertid oklar och hur långt föräldrarnas bestämmanderätt sträcker sig är därför svårt att fastställa. Oklarheten kan medföra att rättsliga bedömningar bli *ojuridiska* och fyllda av samhällsvärderingar.

Familjerättens civilrättsliga karaktär medför att det är relativt oproblematiskt om rättsliga bedömningar innefattar tämligen generösa tolkningar. Beträffande hedersrelaterade handlingar som föräldrar vidtar mot sina barn kan familjerätten emellertid i vissa fall påverka straffrätten. Vårdnadsreglerna har visat sig ge ett utökat straffrättsligt skydd för barn. På så sätt riskerar de familjerättsliga – möjligen *ojuridiska* – bedömningarna tränga in i straffrättsliga bedömningar.

Den straffrättsliga legalitetsprincipen ställer höga krav på försiktighet och restriktivitet. Tillåts straffrättsliga bedömningar påverkas av familjerätten i allt för stor utsträckning riskerar de att strida mot legalitetsprincipen. Sätter

samma princip i stället stopp för påverkan från familjerätten uppstår ett annat problem – att färre hedersrelaterade handlingar kan straffas.

Sammantaget kan det konstateras att barns och föräldrars rättigheter i vårdnadsfrågor kan påverka den straffrättsliga bedömningen av hedersrelaterade handlingar som föräldrar vidtar mot sina barn. Dock tycks den straffrättsliga legalitetsprincipen, på grund av de oklarheter som vårdnadsreglerna omgärdas av, begränsa det straffbara området.

# Käll- och litteraturförteckning

## KÄLLOR

### Offentligt tryck

#### Utredningsbetänkanden

SOU 1998:113 I god tro.

SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.

SOU 2020:57 Ett särskilt hedersbrott.

#### Propositioner och regeringsskrivelser

Prop. 1962:10 Med förslag till brottsbalk.

Prop. 1978/79:67 Om förbud mot aga.

Prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge.

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

Skr 2007/08:39 Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor,  
hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer.

Prop. 2011/12:55 De brottsbekämpande myndigheternas tillgång till  
uppgifter om elektronisk kommunikation.

Prop. 2016/17:222 Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga  
integriteten.

Prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.

Prop. 2021/22:138 Ett särskilt brott för hedersförtryck.

#### Övrigt riksdagstryck

Rskr. 2017/18:389.

Rskr. 2021/22:251.

## **Rättsfall m.m.**

### Högsta domstolen

NJA 1957 s. 593.

NJA 1987 s. 496.

NJA 2003 s. 537.

NJA 2008 s. 946.

NJA 2009 s. 636.

NJA 2013 s. 955.

NJA 2017 s. 168.

NJA 2018 s. 443.

### Övriga domstolar och myndigheter

ERD 144 (1988, Nielsen).

JO 1992/93.

Svea hovrätt, dom 2016-01-26 i mål nr B 9594-15.

Svea hovrätt, dom 2021-12-21 i mål nr B 10907-21.

## **LITTERATUR**

Andersson, Malou (2019), *Olagligt men inte straffbart: En rättslig analys av det straffrättsliga skyddet för barn som utsätts för våld i hemmet*, tillgänglig på <https://unicef.se/rapporter-och-publikationer/olagligt-men-inte-straffbart> (besökt 2022-05-11).

Andersson, Malou (2016), *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning: fridskränkingsbrotten som rättslig konstruktion*. Iustus.

Asp, Petter, Friberg, Sandra, Jareborg, Nils och Ulväng, Magnus (2015), *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 uppl. Iustus.

- Asp, Petter, Jareborg, Nils och Ulväng, Magnus (2013), *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl. Iustus.
- Backlund, Åsa, Ghadimi, Mariet, Högdin, Sara, Rexvid, Devin och Schlytter, Astrid (2009), *Oskuld och heder: en undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär*, tillgänglig på <https://static1.squarespace.com/static/5bea92c270e8027e5843b891/t/5c7652ff971a1831f04ee628/1551258372248/Oskuld-och-heder-Schlytter-m-fl-2008-Ung08.pdf> (besökt 2022-05-11).
- Grutzky, Eduardo och Åberg, Lars (2021), *Heder och samvete: en bok om hederskultur i Sverige*. Fri tanke.
- Jareborg, Nils (1984), *Brotten. Första häftet. Grundbegrepp: Brotten mot person*, 2 uppl. Nordstedt.
- Kaldal, Anna och Kankaanpää Thell, Emelie (2020), 'Hedersrelaterat våld och förtryck mot barn och unga' i: Andersson, Malou och Kaldal, Anna (red), *Barn i brottmål: en antologi*. Jure.
- Kamali, Masoud (2004), 'Media, experter och rasismen' i: Larsson, Stieg och Englund, Cecilia (red), *Debatten om hedersmord: feminism eller rasism*, 1 uppl. Svartvitt.
- Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod' i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red), *Juridisk metodlära*, 2 uppl. Studentlitteratur.
- Kriminalvården (2020), "Heder fanns ju i familjen men vi var inte extrema i det": intervjustudie med kriminalvårdsklienter med hedersrelaterade våldsbrottslighet, tillgänglig på <https://www.hedersfortryck.se/wp-content/uploads/fou-rapport-intervjustudie-heder-slutversion.pdf> (besökt 2022-05-16).
- Peczenik, Alexander (1974), *Juridikens metodproblem: rättskälrelära och lagtolkning*, 1 uppl. Almqvist & Wiksell.



- Schiratzki, Johanna (1997), *Vårdnad och vårdnadstvister*. Nordstedts juridik.
- Schiratzki, Johanna (2019), *Barnrättens grunder*. Studentlitteratur.
- Schlytter, Astrid (2010), 'Hedersrelaterade normer och värderingar i en svensk kontext' i: Jänträ-Jareborg, Maarit, Schlytter, Astrid och Singer, Anna, *Familj – religion – rätt: en antologi om kulturella spänningar i familjen – med Sverige och Turkiet som exempel*. Iustus.
- Singer, Anna (2019), *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*. Nordstedts juridik.
- Singer, Anna (2010), 'Familjerätten – en kulturyttring?' i: Jänträ-Jareborg, Maarit, Schlytter, Astrid och Singer, Anna (red), *Familj – religion – rätt: en antologi om kulturella spänningar i familjen – med Sverige och Turkiet som exempel*. Iustus.
- Staff, Tor Erling (2007), *Om lov, liv og død*. Schibsted.
- Sund, Lars-Göran (1989), *Tillsyn över barn: en studie i föräldrarätt, skadeståndsrätt och straffrätt*. Iustus.